

012 Dialoog over de Nieuwe Beelding

Vooraf

Mondriaan kiest - wellicht met een knipoog naar het socratisch gesprek - in deze tekst de dialoogvorm boven een theoretische uiteenzetting, waarschijnlijk wilde hij de levendigheid van zijn teksten verhogen en ze daarmee geschikt maken voor een groter publiek.

In Mondriaans dialoog zijn twee personen met elkaar in gesprek: een zanger en een schilder. Waarom de schilder voor een zanger kiest als gesprekspartner en niet bijvoorbeeld voor een leek - zoals in de Dialoog (tekst [013]) - is niet duidelijk.

Mondriaan duidt *Dialoog over de Nieuwe Beelding* in zijn brieven aan als 'de dialoog' of 'het gesprek'.

Bron

De enige bron van de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* is de publicatie in *De Stijl*. Er zijn m.b.t. deze tekst geen originele manuscripten van Mondriaan gevonden.

In zijn brieven aan Theo van Doesburg² - de redacteur van *De Stijl* - schrijft Mondriaan regelmatig over redactionele aanpassingen en het corrigeren van drukproeven. Op grond van de bemoeienis van de schilder met de publicatie beschouwen we de tekst daarom als geautoriseerd.

De publicatie bestaat uit twee afleveringen en achten wij voltooid:

Afl	Titel aflevering	Vindplaats
1	Dialoog over de Nieuwe Beelding	De Stijl 2, no.4 (februari 1919): 37-39
2	Dialoog over de Nieuwe Beelding (vervolg)	De Stijl 2, no.5 (maart 1919): 49-53

Basistekst en leestekst

De publicatie in *De Stijl* is de basis voor de leestekst.

Titel

De titel van de publicatie is de titel van de leestekst: *Dialoog over de Nieuwe Beelding*.

Datering en ondertekening

Omdat geen gedateerd manuscript aanwezig is en ook een datering in de publicatie ontbreekt, nemen we de datering van de publicatie zelf als ijkpunt: februari-maart 1919.

In de publicatie staat onder de titel vermeld: 'door Piet Mondriaan'.

Ontstaan en publicatie

Mondriaan maakt voor het eerst melding van *Dialoog over de Nieuwe Beelding* in een brief van 29 december 1918 aan Theo van Doesburg: '[...] of een gesprek, dat ik nu weêr af heb en dat ik je binnenkort zal zenden voor De Stijl.' En aan het eind van de brief noemt Mondriaan 'de Dialoog' bij name: 'Ik geloof dat de Dialoog die ik je zenden zal je zal interesseeren.'

Hieruit blijkt dat Mondriaan de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* al eind december 1918 gereed had³.

In een briefkaart aan Van Doesburg van 3 januari 1919 kondigt Mondriaan aan dat hij op het punt staat de Dialoog toe te sturen: 'Beste Does, dank voor je prettige brief, ik zal je binnen eenige dagen antwoorden en de dialoog zenden. [...] Het gesprek kan desnoods wel in tweeën, ik hoop dat 't nog tijdig komt.'

'Binnen eenige dagen' blijkt dezelfde dag te zijn, want Mondriaan stuurt op 3 januari 1919 de *Dialoog* mee met een brief: 'Beste Does, hierbij de dialoog [...]. Het meeste is reeds in De Stijl behandeld doch vindt je niet dat het op deze wijze weer voor veel lûi duidelijker zal zijn? Ik las 't aan eenige leeken voor die er nog al over uit waren.'

In een brief van 8 januari 1919 vraagt Mondriaan zijn vriend om commentaar op zijn *Dialoog*: 'Beste Does, ik ben blij dat mijn nieuwe stuk je goed lijkt; zoo gauw je daarvoor tijd hebt ontvang ik 't wel met je opmerkingen terug, heh?'

¹ *De Stijl. Maandblad voor de Beeldende Vakken*. Redactie: Theo van Doesburg. Verschenen van oktober 1917 tot januari 1932.

² Theo van Doesburg (1883-1931), Nederlands kunstenaar, schrijver. Vindplaats brieven aan Van Doesburg: RKD-MCP – 25-28.

³ Mondriaan woont dan in Laren, aan de Pijlsteeg.

Gedurende de maand januari (1919) sturen Mondriaan en Van Doesburg opmerkingen heen en weer over de *Dialoog over de Nieuwe Beelding*. In een brief van januari 1919⁴ schrijft Mondriaan: ‘Zeg Does, als je me je opmerkingen zend, wilt je dan de heele dialoog er bij doen, want dan kan ik alles nog eens nagaan. Zoo herinner ik me dat in ’t beginstuk “ik wil verhouding beelden[?]” misschien is beter direct te zetten: evenwichtige verhouding. Of komt dit later voldoende uit? [...] Uitstekend idee de dialoog in zijn geheel in eens te plaatsen.’ Mondriaan twijfelt om ‘verhouding’ te verbeteren in ‘evenwichtige verhouding’, deze verbetering is niet gevonden in de publicatie.

In een volgende brief (eveneens januari 1919⁵) zegt de schilder: ‘Vindt je de dialoog zoo beter? Ik bedacht ook nog dat ik zette: dit deed eenigen De Stijl oprichten. Dit is niet heelemaal waar, want eigenlijk kwam jij alleen met ’t idee van een blad aanzetten. Ik voelde er zelfs nooit veel voor. Het hindert wel niet wie ’t deed, maar als ik b.v. iets algemeen zette en eenigen weg, ik weet niet precies hoe de zin luidt maar dat kan jij wel even omzetten dan is ’t toch zuiverder.’ De redacteur heeft ‘eenigen’ in de publicatie veranderd in: ‘een onzer’.

Tussen de brieven aan Van Doesburg⁶ bevindt zich een schrijfblokvel, aan twee zijden beschreven, met opmerkingen over de *Dialoog over de Nieuwe Beelding*. Waarschijnlijk is dit schrijfblokvel een bijlage geweest bij één van de brieven die Mondriaan in januari 1919 aan Van Doesburg stuurde. Het is niet bekend in welke brief Mondriaan dit schrijfblokvel bijsloot.

Hier volgt een overzicht van de opmerkingen op het schrijfblokvel. Achter de opmerkingen staan - tussen vierkante haken - de vindplaatsen in de leestekst.

‘Blz.1 Is ’t niet beter te zetten werk van vroeger? (beter dan vroeger werk)?⁷

‘Is het niet beter in plaats juist duidelijker uit te zetten juist zoo duidelijk uit?⁸

‘blz.4 houdt ik liever zooals het was want jouw omschikking geeft mijn bedoeling niet weer.’⁹

‘blz.8 Is de questie niet opgeheven als ik het woordje daartoe er bij zet? Omdat ik de reden reeds opgaf.¹⁰

‘blz.9 heb ik naar mijn beste weten verbeterd. Voor mij is het gestelde een waarheid maar vindt jij dat die niet vol te houden is, adviseer me s.v.pl. dan nog even. Desnoods moet ’t er maar uit. Ik liet reeds een stuk weg. Van die menschen die de N.B. zien spreek ik nu maar niet, hoewel ’t wel een bewijs is, maar wat veel opgedrongen bewijs, heh? Beter maar weg, niet?

Ik had in gedachte te veel over me zelf gesproken - dank voor je raad. Ik geloof het nu algemeener is. Ik deed het ook al weer om een beetje een bewijs te hebben, en voor de duidelijkheid. P.S. bij nader inzien heb ik nog meer weggelaten en veranderd. Dat is toch veiliger.¹¹

‘blz. 12 Hier wil ik juist natuur en mensch, en - naar zijn beeld - niet geest, in de eenheid mensch (of beeld) daar uitkomen.¹²

‘blz. 13 Dit wil ik liever zoo laten, omdat ik de natuurl. verschijning als de openbaring van het beschouw. Brengen we haar dus tot (ware) uitdrukking zoo is alles in orde. Het komt slechts in de Beelding op de wijze aan.’

‘blz. 15 leek me beter op andere wijze te corrigeeren. Je ziet wel hoe.¹³

‘Op blz. 16 zette ik “eenheid v.h. natuurlijke en mensch[?]”. Dit was hier mijn bedoeling met natuur daarom kan ik niet zetten natuur en geest.¹⁴

‘Bizonder dank voor je opmerking blz. 18 door onvolledigheid gaf ik verwarring, vindt je nu dat alles klopt, ook het objectieve zien enz.?’

⁴ Ongedateerd, waarschijnlijk ‘januari 1919’.

⁵ Ongedateerd, waarschijnlijk ‘januari 1919’.

⁶ Van Doesburg archief, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis - RKD Den Haag.

⁷ De opmerking is opgevolgd in de publicatie.

⁸ De opmerking is niet opgevolgd in publicatie.

⁹ Niet achterhaald is op welke zinsnede deze opmerking betrekking heeft.

¹⁰ De opmerking is opgevolgd in de publicatie.

¹¹ Niet achterhaald is waar deze opmerking betrekking op heeft.

¹² In de publicatie staat: ‘[...] kunst is een tweehed van *natuur-en-mensch* niet *enkel* natuur. De mensch verwerkt de natuur naar zijn beeld [...]’.

¹³ Niet achterhaald is op welke zinsnede deze opmerking betrekking heeft.

¹⁴ De opmerking is opgevolgd in de publicatie.

In een andere weer ongedateerde brief uit januari 1919¹⁵ schrijft Mondriaan aan Van Doesburg: 'Beste Does, ik schreef je juist bijgaanden brief toen nog tijdig de proefdruk kwam om deze in te sluiten. Dank voor je zorgen, ik dacht alleen op blz.1 onderaan die zin nog te veranderen zooals ik deed, dan slaat het zuiverder op hetgeen A. zegt. Vindt je ook niet? Anders klopt 't niet geheel.'

Het eerste deel van de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* verschijnt in het februarinummer (1919) van *De Stijl*⁶.

Op 9 maart 1919 laat Mondriaan per briefkaart weten dat hij graag de drukproef van het tweede deel wil corrigeren: 'Is de drukproef van mijn vervolg al klaar?' Blijkbaar kruisen de briefkaart van Mondriaan en de drukproef elkaar, want in een brief van 11 maart 1919 schrijft hij: 'Beste Does, ik had je juist een kaart gezonden toen de drukproef kwam. Dank voor je zorgen en correctie. Op blz. 1. heb ik met potlood twee dingen gevraagd, je zult wel zien, en je wilt 't zeker wel, zoo noodig, voor den drukker opschrijven. Ook op blz. 4. zette ik iets met potlood dat je, zoo je 't ook beter vindt, wel met inkt wilt overnemen. Onderaan moesten de haakjes weg, schreef je, maar wordt 't dan niet wat onduidelijk? Is 't dan niet beter geest te herhalen, zoo "van natuur en geest, geest in den zin van" enz.¹⁷ Ik zend 't je nu maar gauw terug. [...] Op blz. 3 staat nog zie ik: "onze ziel", beide gespacieerd. Ik wil de nadruk leggen op onze, hoe zullen we dat doen? Ziel niet spacieren of op onze een teken? Wilt je dit ook drukkbaar maken? [...] Of is het goed te zetten onze eigene ziel? Maar de dingen hebben eigenlijk geen ziel. De Zanger spreekt wel van de ziel der dingen, maar dat gaat B niet aan, is 't niet?'¹⁸

Het tweede deel van de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* verschijnt in het maartnummer (1919) van *De Stijl*¹⁹.

De *Dialoog over de Nieuwe Beelding* wordt afgesloten met een bedankje van Mondriaan aan het adres van zijn vriend Theo van Doesburg (brief van 28 maart 1919): 'Beste Does, gisteren avond werd ik verrast door het nieuwe Stijlnummer. Behalve dat het artikel erg naar mijn zin gedrukt en zonder fouten is, vond ik 't prettig dat je dat ding gereproduceerd had.'

Afbeelding

Naast het begin van dit tweede deel staat een afbeelding van een schilderij van Mondriaan²⁰. Onder de reproductie staat: 'Bijlage IX van 'De Stijl', tweede jaargang No. 5, Piet Mondriaan, Kompositie 1918.'

Reacties van tijdgenoten

Reacties van tijdgenoten op de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* zijn niet bekend.

Wel vraagt ene 'Gerh. v. D.' in 'de Groene'²¹ zich af of Mondriaan beter geen schrijver kan worden: 'Mondriaan maakt vreemde dingen. 'k Moet mijn spotlust maar bedwingen: 't is een ernstig man. Al die ruitjes en die hekjes doen als schilderij wat gekjes, maar - wat weet 'k ervan? 'k Heb hem immers niet gelezen, - dat moet heel diepzinnig wezen, 'k las het in de krant. - Kon hij dan geen schrijver worden? ... Haal die rare damspelborden liever van den wand. [...]'

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'²². De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *abstrabeeren, harmonie, in bepaaldheid beelden, kunst en leven, (de) Nieuwe Beelding, objectieve beelding, (het) onveranderlijke, onveranderlijke verhouding, universeel beeldingsmiddel, (het) veranderlijke, verhoudingsbeelding, verinnerlijken, verinnerlijkte uiterlijkeheid, vormbeelding, zuivere beelding van evenwichtige verhouding,*

¹⁵ Ongedateerd, waarschijnlijk 'eind januari 1919'; Mondriaan spreekt in deze brief over de drukproef van de 'Dialoog'.

¹⁶ *De Stijl* 2, no. 4 (februari 1919): 37-39.

¹⁷ De voorgestelde toevoeging 'geest in de zin van' is niet in de publicatie doorgevoerd.

¹⁸ Conform Mondriaans wens heeft Van Doesburg in de drukproef 'onze ziel' gewijzigd in 'onze ziel'.

¹⁹ *De Stijl* 2, no. 5 (maart 1919): 49-53.

²⁰ CRII: 266, B94 (Composition with Color Planes and Gray Lines 3, 1918.)

²¹ Gerh. v. D. 'Boeketjes sofistiek' 'Jean Bourgeois ter expositie'. *De Amsterdammer* (15 maart 1919): 10 ('De Groene' = 'De Groene Amsterdammer' = *De Amsterdammer*.)

²² Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

Overige opmerkingen

Hoe groot precies de invloed van Van Doesburg is geweest op de inhoud van de tekst, is mede door de onvolledig bewaarde correspondentie niet te achterhalen. Uit de brieven en opmerkingen van Mondriaan is op te maken dat de redactionele opmerkingen van Van Doesburg voornamelijk ten doel hadden de begrijpelijkheid van de tekst te vergroten.

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

In een brief (29 december 1918) aan Van Doesburg meldt Mondriaan dat hij *Dialoog over de Nieuwe Beelding* af heeft en zal opsturen. Vermoedelijk heeft hij de maanden december 1918 en januari 1919 - met tussenpozen - aan de tekst geschreven. Volgens de Catalogue Raisonné vervaardigde Mondriaan in 1918 en 1919 twaalf schilderijen: B92-B103²³. Mondriaan zal tijdens de perioden van het schrijven aan de *Dialoog over de Nieuwe Beelding* met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

---

²³ CRII: 265-276.